

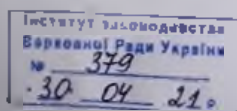
ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Міхевич Людмили Володимирівни «Юридична освіта та наука в неklasичних навчальних закладах України (XIX-30-і рр. XX ст.)», представленої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень».

Актуальність теми дослідження диктується кількома міркуваннями.

По-перше, пошук ідеальної моделі вітчизняної правничої освіти нерідко штовхає українських реформаторів до механічного запозичення зарубіжного досвіду. Варто згадати хоча б звернення розробників сучасних концепцій реформи юридичної освіти до американської, англійської та німецької систем підготовки юристів, які хоча і є досить ефективними, втім не завжди можуть бути впроваджені в українських реаліях. **Не враховується** й те, що навіть в умовах інтеграційних процесів, вітчизняна юридична освіта і наука продовжують зберігати специфічні національні риси, що формувалися століттями. Тож триваюча в Україні освітня реформа, як видається, вже немислима без вивчення власного досвіду подібних реформ, який може бути переосмислений в сьогоdnішніх умовах.

По-друге, вивчення в ретроспективному контексті особливостей правового регулювання освітньо-наукової сфери в досліджуваній період та виявлення специфіки функціонування, випробуваних часом різних моделей неklasичної юридичної освіти і науки (з їх позитивними та негативними результатами) не лише заповнить наявну прогалину в історико-правових дослідженнях, але й дозволить проаналізувати сутність сучасної реформи, напрацювати рекомендації щодо збереження та оптимізації юридичної освіти в непрофільних закладах освіти.

По-третє, пізнання значної кількості невідомих донині наукових праць, марно знеславлених чи фізично знищених правників, які творчо і плідно розробляли актуальні проблеми правознавства порівні з ученими-юристами країни Західної Європи і внесли помітний вклад у скарбнищу світової юридичної доктрини є важливим для підтвердження поглядів про формування потужної наукової юридичної школи в Україні в ХІХ–30-ті роки ХХ ст.

Обґрунтованість і достовірність положень, висновків і рекомендацій, на нашу думку, зумовлена об'єктивним, зваженим підходом до розглядуваної проблеми, грамотним юридичним аналізом і не викликає найменшого сумніву, оскільки дисертація спирається на колосальну джерельну базу (понад 1300 найменувань списку використаних джерел), що охоплює не лише наукову літературу, але й оригінальні документи, що регулювали освітньо-наукову сферу в досліджуваній період. Цікаве і оригінальне дослідження Л. В. Міхневич відзначається і досконалим оформленням багатого архівного матеріалу (опрацьовано майже 200 справ з 21 фонду семи архівних установ Києва, Одеси, Харкова та Ніжина).

Варто звернути особливу увагу на додатки, їх неординарне змістовне наповнення, що свідчить про високий рівень пошукової роботи дисертантки, яка переважну більшість таблиць сформувала, спираючись на віднайдені нею архівні джерела

Структура дисертації (вступ, шість розділів, двадцять один підрозділ, висновки) підпорядкована логіці і дозволила створити історично-последовне, обґрунтоване дослідження і таким чином досягти тієї мети, яку ставила перед собою дисертантка. У вступі аргументується актуальність дослідження, яку дисертантка, не без підстав, пов'язує з реформуванням сучасної системи юридичної освіти. Тут же містяться всі необхідні компоненти, включаючи положення, що виносяться на захист, які в цілому відображають зміст дослідження і відрізняються необхідною новизною.

Запорукою достовірності висновків дисертаційного дослідження є і адекватне використання дисертанткою сучасного методологічного інструментарію історико-правової науки, зокрема оптимальне співвідношення та єдність методів (філософсько-світоглядних, загальнонаукових, спеціально-наукових), методологічних підходів (антропологічного, цивілізаційного, аксіологічного, культурологічного) та принципів пізнання (об'єктивності, всебічності, історизму, комплексності) з використанням методологічного плюралізму та інтеграційного підходу дали можливість відтворити найвірогіднішу картину віддаленої у часі історико-правової реальності та її складової – юридичної освіти та науки в неklasичних навчальних закладах.

Матеріали, положення та висновки дисертації свідчать про те, що вивчення історії неklasичної юридичної освіти є важливою складовою становлення вітчизняної історико-правової науки. Дисертантка намагалася дотримуватися об'єктивності, уникла надмірного захоплення навіть тими успіхами юридичної освіти і науки минулого, які є дійсно вражаючими. Дисертація в кращому розумінні цього слова об'єктивна, не прив'язана до політичної кон'юнктури. Тож основне враження від дисертаційного дослідження Людмили Володимирівни Міхневич – вітчизняна історико-правова наука приросла новим, а головне, оригінальним здобутком.

Новитня дослідження зумовлюється насамперед самою постановкою проблеми. Вітчизняні правознавці, наскільки відомо, дійсно ще не здійснили на монографічному чи дисертаційному рівні комплексне історико-правове дослідження основних тенденцій правового регулювання та організаційного забезпечення системи неklasичної юридичної освіти і науки на українських землях у період XIX ст. – 30-ті роки XX ст., хоча окремі публікації на цю тему, звичайно, були. Практично всі вони названі і використані в дисертації.

Дисертантка розкриває проблему, починаючи від становлення тогочасного освітнього законодавства, формування системи вищої

юридичної освіти і науки і передумов виникнення юриспруденції поза межами класичних університетів. Вона досліджує не лише досвід діяльності окремих вищих шкіл, а й особливості освітніх реформ, їхнє правове забезпечення, державну освітню політику урядів на кожному дослідженому історичному етапі.

Цілковито вдалими є групові дослідження цілісного процесу формування державного (XIX ст.) та недержавного (початок XX ст.) сектора освіти, правової регламентації освітньої політики, імперативного та дозвільного методів нормотворчої діяльності та правових механізмів державного контролю в освітній сфері. Заслуговує на увагу й висновок про позитивні наслідки зміни вектора державної освітянської політики на початку XX ст., що дозволило сформувати жіночу та професійну ланки освіти, заснувати громадську та приватну вищу школу, відкрили доступ до вищої школи представників широких верств населення, тим самим зменшити національні, гендерні, станові та інші обмеження. Не може бути не відміченим й висновок про виокремлення на початку XX ст. самостійного суб'єкта освітніх відносин як-то недержавного вищого навчального закладу (с. 185–186 дисертації).

Дисертанткою доведено, що державна регламентація освітньо-наукової сфери призвела до формування певного стандарту вищої освіти, що позитивно позначилося на розвитку всієї освітньої системи країни. Недержавні навчальні заклади істотно розширили спектр спеціальностей, змінили соціальний і кількісний склад студентства, заклали основи для демократичних та інноваційних тенденцій у вищій школі. Варто вітати й висновок про вдалі зміни у сфері юридичної освіти, де були започатковані жіноча юридична освіта, економіко-юридичний та дипломатичний напрями підготовки фахівців, які були затребувані у сфері як внутрішніх економічних, торгових, комерційних, банківських відносин, так і у вирішенні юридичних питань зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної політики (с. 250, 442 дисертації).

Не викликає заперечень висновок дисертантки, що за часів національних урядів (Центральної Ради, Української держави та Директорії) основним завданням освітньої політики було створення національної школи, вирішення питань зміни управління, структури освіти, організації матеріального, кадрового, грошового та правового забезпечення вищих шкіл. Абсолютно обґрунтованою є авторська позиція, що проголошені принципи децентралізації управління освітою, забезпечення права особи на освіту та її безоплатність і доступність для всіх верств населення стали основою для зародження національної освітньої системи (с. 189 дисертації).

До здобутків дисертантки слід віднести висновок, що неklasичні навчальні заклади стали осередками високої освітньої і наукової юридичної культури, що засвідчує і доводить зрілість сформованої нації українців, наявність її самобутньої історії, жагу до самостійного розвитку та побудови власної держави, підвалини якої закладалися насамперед вченими-пракниками та молоддю, яка здобувала вищу юридичну освіту. Саме інноваційні неklasичні заклади, які мали певну академічну свободу, надаючи юридичну освіту та професійні знання, формували мислення і світогляд українців та впливали на розбудову української нації і державності.

Варто погодитися з аргументацією дисертантки про сулереchливість реформ юридичної освіти і науки раннього радянського періоду та неоднозначність одінок наслідків радянської науково-освітньої концепції. І хоча радянські освітні реформи базувалися на більшовицькій ідеологічній доктрині, яка характеризувалася крайньою формою раціоналізму освіти, утвердженням командного стилю управління та орієнтацією на кількісні показники за рахунок якості навчання, реформування юридичної освіти мало позитивні наслідки, це зокрема встановлення фіксованої кількості навчальних закладів, які мали право готувати юристів, впровадження диференціації професійної діяльності юристів, номенклатури юридичних спеціальностей, запровадження розподіл на роботу та працевлаштування.

Заслужують на підтримку спроби Л. В. Міхневич визначити концептуальні засади організації правової науки у 1920-х роках, а також розробка ідеї про існування певного науково-навчального комплексу науково-дослідних кафедр права правових факультетах інститутів народного господарства та Академії наук (с. 350-352 дисертації).

Дисертанткою доведено, що упродовж 1930-х рр. українська правова освіта та наука звзнапи непоправних втрат (с. 178 дисертації). А наведені дисертанткою дані про трагічні сторінки українського правознавства не лише не залишать байдужим жодного читача, а радше вразять масштабом утрат, які понесла українська правова наука (с. 346-349 дисертації).

Рецептоване дослідження має і ряд інших позитивних рис. Заслужують на увагу пропонувані деякі міркування щодо доцільності використання (частково, або після модернізації під сучасні умови) позитивного досвіду минулого при реформуванні сучасної української юридичної освіти та науки.

Дисертацію загалом і її окремі розділи завершують обґрунтовані висновки, в яких структуровані досягнення дисертантки, що свідчать про її наукові здібності. Робота виконана відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною мовою.

Віддавши належну увагу науковим здобуткам дисертантки, опонент, як це прийнято при захисті дисертаційних досліджень, має й певні зауваження, які носять швидше характер рекомендацій, ніж критики:

1. Визначаючи провідне місце і роль правових факультетів інститутів народного господарства у 1920-1930 рр. в системі юридичної освіти та науки України дисертанткою вдало встановлено взаємовплив і зв'язки київської, харківської та одеської правничих шкіл. Але варто уточнити, чи існували такі зв'язки досліджуваних навчальних закладів XIX ст. – початку XX ст. з іншими тогочасними юридичними центрами.

2. Аналіз радянських освітніх реформ привів дисертантку до висновку про негативні їх наслідки, зокрема різке скорочення чисельності студентів-юристів у 19120-1930 рр., скорочення програми юридичної освіти, а також нестабільна ситуація, пов'язана з постійним оповненням навчальних планів. Проте конкретизації потребують причини цього, тобто чим були викликані такі дії і які були їхні наслідки?

3. Загалом вдалими, на наш погляд, є міркування дисертантки щодо використання досвіду минулого в реформаційних процесах сучасності. Але варто уточнити які завдання, визначені сучасною реформою юридичної освіти можна розв'язати, використавши досвід минулого.

4. Для ефективної підготовки юристів в інноваційних закладах ХХ ст. та в радянських закладах 1920-х. років акцент зміщувався на практичну спрямованість навчання. Які форми такого навчання можливо впровадити в сучасній Україні? І які кроки на нормативному чи інституційному рівні необхідно здійснити українським реформаторам для успішного їх функціонування?

Втім висловлені міркування мають в основному рекомендаційний характер, як матеріал для роздумів та аналізу і не применшують значимість цього цікавого і ґрунтовного наукового дослідження.

Основні положення дисертації є ідентичними змісту автореферату, не викликають зауважень анотації, поміщені в дисертації і авторефераті.

Варто відмітити й вагому апробацію основних результатів дисертації. Опубліковані праці (61 наукова публікація) Л.В. Міхневич адекватно відображають зміст і положення її дисертації. Мова йде про монографію, 41 статтю у наукових фахових виданнях в галузі юридичних наук, чотири з яких є науковими статтями у періодичних виданнях інших держав, 14 публікацій апробаційного характеру, а також про 5 – публікацій, які додатково висвітлюють результати дослідження.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем історії розвитку правового регулювання

вітчизняної юридичної освіти та науки та галузевих правових досліджень. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення організаційних засад юридичної освіти у закладах вищої освіти, а також у навчально-виховному процесі, що підтверджено актом впровадження результатів дисертаційного дослідження в ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана» від 22. 10. 2020 р.)

Вищезазначене дає можливість стверджувати, що докторська дисертація «Юридична освіта та наука в неklasичних навчальних закладах України (XIX-30-і pp. XX ст.)» відповідає профілю спеціальності 12.00.01 – «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» та сучасним вимогам до докторських дисертацій, а її автор – Міхневич Людмила Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук

Офіційний доповідь:

професор кафедри теорії та історії держави
і права та адміністративного права

Донецького національного університету
імені Василя Стуса,

доктор юридичних наук, професор

Т.В. Міхайліна

29 квітня 2021 р.

